№ 49. [...]մբերի 14. — 1872 — Դեկտեմբերի 14. № 49.

[...]ԱԹԵՐԹԻ ԳԻՆԸ՝

Տարե[...] (փոստի ծախսով): Օտարաքաղաքացի բաժա[...]ին այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской газеты „Мшакъ".

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրվել խմբագրատան մէջ (Որբելեանի տան) և Խլամովի ընթերցարանում:

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ՝

Մանրատառ յայտարարութիւն տպել տալը պիտի վճարէ 10 հատարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ: Յայտարարութիւններ ստվում են հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն, ֆրանսիարէն, գերմաներէն և թուրքերէն:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ

Գալու 1873 Թ. „Մշակը" կը հրատարակվի միև նոյն պրոգրամմայով:

I. Տէրութեան կարգադրութիւններ:

II. Դատաստանական ժամանակագրութիւն. կարգից դուրս նշանաւոր պրոցէսների կարճ տեղեկութիւններ:

III. Ներքին տեսութիւն. ամենանշանաւոր ժամանակակից երևոյթները մեր հայրենիքի կեանքում:

IV. Արտաքին տեսութիւն. տեղեկութիւններ քաղաքական արդեան կեանքի ընթացքի օտար պետութիւնների մէջ, նմանապէս նոցա կենսական երևոյթների, քաղված թէ ռուսական, թէ այն ամեն արտասահմանեան պարբերական հրատարակութիւններից, որոնք կայսերութեան սահմաններում թոյլ են տուած:

V. Բանասիրական և զանազան յօդվածները (ինքնուրոյն և թարգմանական) գիտութիւնների զանազան ճիւղերից:

VI. Մատենագրութիւն հայկական, ռուսական և քանի մի օտար լեզուներով հրատարակվող գրքերի քննադատութիւններ:

VII. Ֆէլիէտօն.

VIII. Առևտրական ժամանակագրութիւն:

IX. Յայտարարութիւններ:

„Մշակը" կը հրատարակվի շաբաթը մի անգամ 1 մինչև 2 թերթ փոքր դրքի: Տարեկան բաժանորդութեան գինն է 5 ռուբլի (փոստի ծախսով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչ է պահանջում մեր դարը: —Ներքին տեսութիւն: Տնտեսական խնդիր: Ներքին լուրեր: —Արտաքին տեսութիւն: Ֆրանսիական ազգային ժողով: Միրզա-Մելքումխան (կենսագրութիւն): —Խառն լուրեր: —Առևտրական: —Յայտարարութիւններ: —Բանասիրական:

ԻՒՆՉ Է ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ ՄԵՐ ԴԱՐԸ

Այժմեան ժամանակի տիրապետող ուղղութիւնը,—դրական, բէալական ուղղութիւնն է:

Այժմեան ժամանակի տիրապետող գիտութեան ճիւղերը, —ճիշդ անուանված գիտութիւններն են:

Ճիշդ գիտութիւնների, բնագիտութեան, քաղաքական տնտեսութեան, (ու սոցա ճիւղերի) սկիզբները ժողովրդի մէջ տարածելու համար կայ երկու միջոց:

Մինը է ընթերցանելի գրքերի միջոցով տարածել ժողովրդի մէջ այդ հմտութիւնները, միւսը ուսումնարանների ամբողջ կազմակերպութիւնը, որ կլասիկային է, դարձնել բէալական, ուրեմն մանկական հասակից ճիշդ, դրական, բէալական, հմտութիւնները արմատացնել հասարակութեան մէջ:

Ոչ մի երկիրը այնքան չը ցոյց տուեց վերջին ժամանակներում ժողովրդական կրթութեան մէջ բէալական ուղղութիւնը մտցնելու ձգտումն, որքան Գերմանիան:

Սկսենք վիճակագրական թուերից: Զը նայելով այն հնամոլ ուղղութեանը, որ 1860 թուից առաջ տիրապետում էր Պրուսիայի մէջ, արդէն 1863 Թ. այդ երկրում կային 83 բէալական բարձր ուսումնարաններ: Այնպէս որ Պրուսիայի իւրաքանչիւր հարիւր ուսումնարանի վերա հաշվում էին 32 բէալական ուսումնարանները: Իւրաքանչիւր հարիւր աշակերտի վերա գալիս էին 31 բէալական ուսումնարանների աշակերտները...

Եւ այդ այն ժամանակն էր, երբ բէալական ուսումնարաններից աւարտած աշակերտին արգելված էր առանց հարցաքննութեան մտնել համալսարանները:

Արդէն 1868 Թ. բէալական ուսումնարանների քանակութիւնը Պրուսիայում կազմում էր երկրիս բոլոր ուսումնարանների 39 պրոցէնտը:

Այդ ժամանակից յետոյ Գերմանիայի հասարակական կարծիքը այնքան ոյժ ստացաւ, որ հասարակական կրթութեան մէջ մեծ փոփոխութիւն պատահեցաւ և բէալական ուսումնարաններում աւարտողին թոյլ տրվեցաւ ազատ մուտքը համալսարանի թէ Ֆիլօսօֆիական (բնագիտական և հասարակական) բաժինը, թէ բժշկական բաժին:

Որքան ժողովրդականութիւն ունի բէալական ուղղութիւնը Գերմանիայում, բաւական պարզ ապացոյց կարող է այն իրողութիւնը համարվել, որ բէալական ուսումնարանների մեծ մասը պահպանվում են այդ երկրում ոչ թէ տէրութեան հաշվով, այլ իրանք քաղաքացիների ծախսով:

Գերմանիայի այժմեան ամենաերևելի և հանճարեղ մարդիկներից մինը, Հէյդըլբէրգի համալսարանի նախկին պրօֆէսոր Հէլմհօլցը (որ այժմ պրօֆէսոր է Բէրլինում), ասում էր կլասիկային ուսման վերաբերութեամբ (որին նա ինքն էլ ենթարկվեցաւ իր մանկութեան ժամանակը). „լեզուագիտական (կլասիկային) դաստիարակութիւնը ունի շատ վնասակար ներգործութիւն նոցա վերա, որք ժամանակով նուիրում են իրանց բնագիտութեան և բժշկականութեան: Լեզուագէտը չափից դուրս սորկաբար հետևում է հեղինակութիւններին և գրքերին, ուստի նա իր ամբողջ կեանքը զրկված է հնում իր սեփական դիտողութիւններին, փորձերին և նոցանից դուրս բերած եզրակացութիւններին հաւատ ընծայելու յատկութենից: Որովհետև նա միշտ գործ է ունեցել քերականութեան օրէնքների (կանօնների) հետ, որք բազմաթիւ բացառութիւններ ունեն, ուստի նա անընդունակ է լինում կատարելապէս ըմբռնել Ֆիզիկական (բնական) օրէնքների անփոփոխ յատկութիւնը:

Ուրիշ գիտնականները Գերմանիայում սորանով չը բաւականանալով, պահանջում են որ մաթեմատիկայի և բնագիտութեան հմտութիւնները հիմք դառնան ամբողջ ազգի ժողովրդական, տարրական կրթութեան:

Այդ վերջինների թւումը նշանաւոր է Վիրխօվի կարծիքը: Նա ասում է որ բէալական գիտութիւնների սկիզբները ժողովրդի մէջ տարածելու համար երկու միջոց կայ: Մինը,—բէալական բովանդակութեան ընթերցանելի գրքերի միջնորդութեամբ,— չէ հասնում կատարելապէս իր նպատակին, որովհետև միմեանցից անկապ և ոչ ամբողջ հմտութիւններ է ներկայացնում մարդին, այնպէս որ բէալական ուղղութեան մի գիրք

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՐՍԱՆԻՔ

(Շարունակութիւն և վերջ)

Առաւօտը լոյսը բացուելուն պէս, Սարգիսը գընաց Պետրոսի մօտ և ասաց «Քաւոր Պեդօ, Ափօն քե կանչըմե»

—Ջեռ գիդըմ, ընչի հըմար ե կանչըմ—„Ջե չեմ գիդըմ, պատասխանեց Սարգիսը: Պետրոսը քիչ միջոցից յետոյ, գնաց Մարկոսի մօտ և զարմանալով հարցրեց" Սանահեր Մարգօ, խեր ըլլի. խե՞ էր ամիդ Սարքիսը էգե իմ էգէվէն:

—Տօ, ախպեր, խաթի մէջ եմ ընգե, պատասխանեց Մարկոսը, մեր ոչ ու փուչը Գալօի Թուսօնէին սիրէլե, ասէցի գնաս էլչի: Ինչ ես ասըմ.—„ինչ ասեմ, Փըքի ունեմ տալու, չեմ կանա դուր ասել. Սօնէն ժիր աղջիկե. ամեն օր առաւըդընեցը կըժերը լըցըմե, գալըմե կալը, աղբիւքի հետը չուռ ե տալըմ. Սօնէն շատ ժիր ե. ես ուրախութենով կեթամ էլչի:

—Սառան, Սառան, մօրըդ ասա մէ քանի ձուանի, ձուաձեղ ուղէնը, եննա քաւօր Պեդօն գնա էլչի, ասաց Մարկոսը:

—Տօ, մարթ չի ուղի է, թող Սանամերը դահմաթ չը քաշի":

—„ինչ զահմաթ, քեզնից աւել ջօնաղ ու բարեգամ ունեմ, բա ըըդի մե ձուաձեղ էլ չուգես մեր տանը:

Քիչ միջոցից յետոյ ձուաձեղը բերեցին: —„ինչ զահմաթ, ինչ նեղութեն... հըմա փան, փան, շադ լաւ ձուաձեղ ե. մէգէլ ըսենց ձուաձեղ սանիկ Սառանի կենքըն եմ կերե: Ղոչաղ սանամէր" այսպէս սանամօրը գովելով Պետօն ամանը փառաւորապէս մաքրազարդեց: Հացից յետոյ Պետօն գընաց Գալօի տունը, բարևեց նրան, որը նստած էր թօնրի մօտ:

—«Բարի օր քե. քեռի Գալօ, քեֆդ ո՞նց ե:

—«Էն վո՞վ ե, աչքերս չի ջոգըմ»:

—«Ես եմ, պատասխանեց Պետօն»:

—«Հա դու ես, Պեդօ ջան, խէր ըլլի. էս օր ըռւկըռւէլես, մըօրելես. ո՞նց էր որ էգար մեր տունը: Գե նստի տէնամ:

—«Քեռի ջան, մէ խնդիրք ունեմ քե մօդ, չեմ գիդըմ կը կադարես թէ չե, նստելով ասաց Պետօն:

—«Ասա տէնամ, Պեդօ ջան, չուդուց ե, որ քե հեդ չեմ խօսացե»:

Քեռի ջան, ասա տէնամ, կը կադարես խնդիրքս եննա ասեմ:

—«Ասա տէնամ, ինչ ես ասըմ, եննա ջուղաբ տամ քեզ. հըլայ չեմ գիդըմ, ինչ ես ասըմ, ո՞նց ջուղաբ տամ:

—«Ասա ջուղաբը խէր ըլլի. գիդեմ ջուղաբը կը դաս:

—«Աստըձով խէր կըլլի, ասա տէնանք» կրկնեց Գալօն:

«—Քեռի Գալօ. ուզըմենք ձեր օջաղիցը մէ ճըրաք կփցընենք, ձեր օջախը խերովե. թող մենք էլ մէ խէր տէնանք ձեզնից. դու գաս Սօնէին տաս մեր Սանահեր Մարգոսի տղայ Սարքըսին»: —Որթի ջան. հօրը ասա. իմ գեօրայ բան չը կայ. հըմի դաւրանը ջահելներինն ե, հերը որ գա, ես ինչ ըըդի ասեմ, ասաց Գալօն:

—«Ափօ ջան, դու խի չես դիդըմ. ես էլ, իմ էրէխերքն էլ քօ դեմըն չենք կանա խօսալ. ուղիս տունը ըմմէնը կը լցես Արաղը, վօյ քօ դեմը կը կդրի», ասաց նրա որդի Կարապետը, որը լսում էր իւր հօր Գալօի խօսակցութիւնը:

—«Հա, Կարօ ջան, ես քեզնից շատ շնորհակալ եմ: Աստուած քե էրգեն ումր տայ: Հըմա ես կը մեռնեմ, դուք իրար պէտք կը գաք. դու ըըդի բարեգամ ջոգես քե հըմար:

—Ափօ, որ ընձնով ըլլի. ես Սօնէին կը դամ Սարքըսին. ընդրա ժրութենը ես հերու հունձ անելուս տէհա. շատ լաւ քաղ ե անըմ. ասըմ են օրը հինգ սէլ եօնջայ ե քաղըմ գերընդով» զարմանալով պատմում էր Կարապետը իւր հօր Գալօին:

—«Որթի, որ դու տէհել ես տղէն, հաւանել ես, ու արժան ես իմանըմ քու աղչիգը տաս, ես էլ տուեցի, ասաց Գալօն:

—«Դէ. բեր ձեռըդ պաչեմ, քեռի Գալօ,» մօտենալով ասաց Պետօն և գիւղական սովորութենով ձեռքը համբուրեց. և նշանի աղլուխը և մատանին դրեց Գալօի առաջը: «Օջախտան քիւլ, այսիկ օլմաղ» Քեռի Գալօի տունը վօվ էգե ու դարդագ դարձե: Աստուած ըսենց օջախը չէն ու պայձառ պահի» ուրախ ուրախ վերջացրեց Պետօն իւր խօսքը:

—«Ա.մ... մէն» բացականչեց Սարգըսի ընկերը, որը արդէն սպասում էր Գալօի պատասխանին: Սա վազելով գնաց Մարկոսի մօտ և այս բարի լուրը պատմեց նրան: Մարկոսը առանց ուշանալու գնաց Տէր Գալուստի մօտ, և, վեր առնելով նրան, գնաց Գալօի տունը, նշանի աղլուխին և մատանին օրհնելու: Երբ մօտեցան Գալօի տանը, նրա թոռներից մէկը, տեսնելով նոր եկողներին, վազելով տուն մտաւ և ասաց.

—Պաբէ, պաբէ. Տէրտէրն ու մէ մարթ գալըմ են մեր տունը».

—«Մեր Սանահեր Մարգոսը կըլլի, ասաց բոլպէական լռութիւնից յետոյ Պետօն: Նոյն միջոցին Տէր Գալուստը Մարկոսի հետ ներ մտաւ:

—«Բարի ողջոյն ձեզ, Գալօ ջան, ասաց Տէրտէրը.

—«Օրհնեա Տէր, ծառայեմ աչիդ, բարով էգար

կարդալուց յետոյ, ամենածայրայեղ առաւածարանն էլ մի մասնաւոր իրողութեան վերայ կարող է ձեզ նման համոզմունք ունենալ, բայց նորան պակաս կը լինի բէալական ուղղութեան ոգու ամբողջութիւնը:

Վիրխօվ անբնական է գտնում որ քանի գնում է, գերմանական ազգը բաժանվում է երկու որոշ և հակառակ մասերի վրա, որի հետևանքը կարող է լինել ներքին երկպառակութիւնը: Մինչև որ մի կողմից բնագիտական ժողովները բազմանում են, միւս կողմից, զուգընթաց նոցա հետ, բազմանում են և ծայրայեղ առաւածարանների ժողովները...

Կարո՞ղ են միթէ միմեանց հասկանալ երկու մարդիկ, ասում է Վիրխօվը, երբ որ նոցանից մինը արեգակի ճառագայթները քիմիական, ճիշդ կերպով, քննելուց յետոյ, գտնում է նրանց մէջ այն հանքային նիւթերի այրվող հեղքերը, որք և երկրիս վերա են գտնվում,—իսկ միւսը համոզված է թէ երկինքը երևակայական մարմիններով է լցված:

Որպէս միջոց ծայրայեղութիւնները հաշտեցնելու, նա առաջարկում է բէալական ուղղութիւնը ընդհանուր ժողովրդական կրթութեան մէջ մտցնելու:

Եւ պ. Վիրխօվի խօսքերը նորա անհատական կարծիք չեն, այլ արտայայտութիւն են այժմեան Գերմանիայի մէջ տիրապետող գաղափարների:

Բայց թէ գաղափարները Գերմանիայում, հեշտութեամբ դառնում են իրականութիւն,—այդ բանի մէջ թող մեզ համար վեկայ լինի այդ երկրի մտաւոր զարգացման պատմութիւնը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Հայոց օրագրութեան և մեր երիտասարդների գործունէութիւնը նուիրված էր մինչև այժմ գլխաւորապէս մի հասարակական խնդրին և մեր հասարակութեան մի մասին,—վաճառականութեանը, որ, գուցէ, այնքան կարօտ չէ մեր օգնութեան, որքան հասարակութեան միւս մասը, շինական, երկրագործական դասը, որ մոռացութեան մէջ էր թողած:

Հայոց օրագրութիւնը գրեթէ երբեք յարուցած չէր մեր երկրների մեծ մասի, շինականների վերաբերեալ խնդիրը, որի դրութիւնը ներկայացնում է յաւիտենական չարչարանքի պատկեր: Նոցանով մենք քիչ ենք հետաքրքրվում, սակաւ կամ ոչինչ չը գիտենք նրանց դրութեան մասին. մեր նամակագրութիւնները գլխաւորապէս վերաբերում են ուսումնարանների դրութեան, այս կամ այն հոգևորականի տեղափոխութեան, մասնաւոր անձանց գործունէութեան,—իսկ շատ սակաւ են հաղորդում մեզ տեղեկութիւնները այն անմխիթար դրութեան մասին, որի մէջ գտնվում է մեր գիւղական տնտեսութիւնը:

Կարդալով օտարազգի ուսումնականների ճանապարհորդութիւնները Հայաստանում, որտեղ հարուստ բնութեան նկարագրութեանը միշտ հետևում է գիւղական տնտեսութեան դրութեան թշուառ պատկերը,—մարդս սրտի անասելի ծանրութիւնը զգալուց յետոյ, ակամայ յետագայ հարց է առաջարկում իրան. ինչի մեր օրագրութիւնը միշտ լռութեամբ էր անցնում մեր գիւղական դասին վերաբերեալ խնդիրը, այն դասի, ուր միայն պահպանվեցաւ Հայի բոլոր սկզբնական արժանաւորութիւնները,—և 'ի հարկէ ոչ մի տեղից պատասխան չէր ստանում իր հարցին...

Ժամանակը հասաւ երբ մենք մեր գործունէութիւնը պիտի նուիրենք և այդ ողորմելի տնտեսութեանը: Ժամանակը հասաւ երբ մենք պիտի հետազօտենք նորա տնտեսական դրութիւնը, ուսումնասիրենք նրա զրկանքների բուն պատճառները,—և կարողութեան չափ, խօսքով և գործով դարման տանք նորա պահանջներին:

Բայց ինչ,—կասեն մեզ ոմանք,—նրանք հացի կարօտ են, որովհետև ծոյլ են, աշխատել չեն կամենում, որովհետև չունեն տնտեսական. հարկաւոր հմտութիւնները, որովհետև անընդունակ են, որովհետև...մի խօսքով կը բերեն մեզ շատ պատճառները, և յետոյ ինքնահաւան և հեղնորէն կերպով կաւելացնեն,—ոչինչ չէ կարելի անել...: Այսպիսով հարցը վճռված կը համարվի, իսկ ինքնահաւան մարդիկը իրանք իրանց գիտականներ կը համարեն:

Բայց միթէ այն մարդը կարող է ուսումնական համարվել, որ մեղադրելով գիւղական դասը, թէ նա ծոյլ և անընդունակ է, չէ կամենում աւելի խոր կերպով հետազօտել պատճառները, և ուշադրութիւնը դարձնել այն երևոյթի վերա, թէ յիշված դասը աղքատ ու քաղցած է, որովհետև նա շրջապատված է հասարակական անառողջ պայմաններով:

Ճշմարիտ է Հայաստանում մեր գիւղացու անտեսութիւնը, (և անգամ մեր բոլոր կալվածատէրերի) հիմնվում է հնացած ձևերի վերա, հպատակում է ինքնուս փորձին, ընթանում է այն նահապետական ճանապարհով, որ մի անգամ բացել են նախորդ սերունդները և սրբութեամբ է պահպանում նախահարց սկզբները,—բայց երկրիս արդեան արդիւնաբերութեան հետ այդ ամենը չէ կարող հասցնել մեր գիւղացուն վերջին չքաւորութեանը, թէև մտրիկ ապագայում, երբ երկրիս ոյժերը կը սպառվին այդ պատճառները կարողանան գլխաւորներից համարվել:

Տնտեսական ամենահարկաւոր հմտութիւնների բացակայութիւնը գիւղական դասի մէջ, զրկում է մեր գիւղացուն հարուստ հողի արդիւնքից լիովին օգտվելու կարողութենից: Գիւղատնտեսութեան հիմնաւոր սկզբունքների բացակայութիւնը ստիպում է նորան ստանալ հողից գուցէ $^1/_{10}$ մասը այն բոլոր արդիւնքից, որ նա կարող էր ստանալ, ուստի անհերքելի է, որ գիւղացիներին և կալվածատէրերին պատուաստել գիտութեան տարրերը, է առաջին անհրաժեշտութիւններից մինը,—բայց կայ մի խնդիր, որ սորանից էլ առաջ պիտի վճռվի,—այն է շրջապատել մեր գիւղական դասը այնպիսի պայմաններով, որ նա կատարելապէս կարողանար օգուտ քաղել իր աշխատանքի պտուղներից:

Մենք հաւատացած ենք, որ եթէ գիւղացին օգուտ քաղէր այն բոլոր արդիւնքներից, որ նա իր երեսի քրտինքում ամբողջ տարին առաջ է բերում, մինչև անգամ իր տնտեսութեան այժմեան նահապետական դրութեամբ,—նա չէր մնայ այն թշուառ վիճակի մէջ, որի մէջ նա այժմս գտնվում է:

Բայց մեզ կը հարցնեն. ո՞վ է շահվում գիւղացու արդիւնաբերածից, եթէ ոչ ինքն գիւղացին:—Այո՛, նա օգուտ կը քաղէր, եթէ չունենայինք այն բազմաթիւ դաս արդիւնաբերների, որոց միակ պարապմունքն է սպասել աջող րոպէին, գիւղացուն մի յայտնի գումար փոխ տալու համար: Այդ րոպէները լինում են երբ գիւղացին իր արքունի հարկեր է տալիս, պսակի ու թաղման ժամանակ, երաշտային տարիների կամ անասունների հիւանդութիւնների ժամանակ,—մի խօսքով այն բոլոր հանգամանքներում, երբ սաստիկ կարօտութիւնը միջոց չէ տալիս գիւղացուն կշռադատել մի գումար փոխ ուզելու հետևանքները, երբ նա պատրաստ է ամենաչնչին գումարով ծախել իր աշխատանքի ապագայ պտուղները, իր ազատութիւնը:

Վաշխառուներից պահանջած վարձատրութիւնը գիւղացուն փոխ տուած գումարների համար, չունի որոշ սահմանները և կախված է միայն գիւղացու կարօտութեան աստիճանից:

Վրաստանում, ինչպէս երևում է վրաց „Գիւղական լրագրի" թղթակցութիւններից, պատահում են դէպքերը, երբ պարտատէրը վերցնում է գիւղացուց բոլոր ինչ որ նա ունի: Այսումեն որ Հայաստանում այդ չէ պատահում: Հաւատացնում են որ այդտեղ վաշխառուները սովորաբար գիւղացու կայքից այնքան են թողնում, որ նա կիսով քաղցած ու սոված, դարձեալ կարողանար իր թշուառ գոյութիւնը քաշել մինչև հետևեալ աշունը, որ այդ զօհ չը կորչի բոլորովին նրանց ձեռքից:

Այսպիսով մանր վաճառականը այստեղ այնտեղ գումարները բաժանելուց յետոյ, աշունը հանելուն պէս, ճանապարհորդում է տեղից տեղ փոխ տուած գումարներից տոկոսները հաւաքելու համար: Սակայն այդ վաշխառուները պատկանում են հասարակական զանազան դասերին, և որքան նրանց հասարակական դրութիւնը բարձր է, այնքան նոքա վնասակար են գիւղացիներին: Օրինակ, եթէ յայտնի մի գիւղի մէջ վաշխառուն ինքն կալվածատէրն է, նա բացի անլսելի բարձր տոկոսներից որ պահանջում է պայմանագրի զօրութեամբ, մի և նոյն ժամանակ պայմանագրից դուրս պարտաւորութիւններ էլ պահանջում է խեղճ գիւղացուց: Վաշխառուն սպառնալով, թէ դանդատ կանէ իշխանութեանը, ամեն ժամանակ պահանջում է անվարձ մշակներին, արածեցնում է իր հօտերը գիւղի դաշտերի վրա, հերթը չը հասած ջրից օգուտ է քաղում,—մի խօսքով ամբողջ գիւղի մէջ տէրութիւն է անում:

Շինականները լաւ գիտեն որ վաշխառուի ձեռքը մի անգամ ընկնելով, այլ ևս անկարելի է նորանից ազատուել:

Բացի նիւթական կողմից, վաշխառուն կործանիչ ազդեցութիւն ունի և շինականի բարոյականութեան վերա: Անհետաւէս գիւղացիների մեծ մասը, տեսնելով վաշխառուի կողմից պատրաստութիւնը ամեն ժամանակ հայթայթիտոնեային օգնութեան ձեռքը մեկնելու,—չեն էլ հոգում որ խնայեն աւելորդ կոպէկը նեղ օրուան համար, և այսպիսով անհոգութիւնը տնտեսական բարեկաւութեան մասին խոր արմատներ է գցում նրանց մէջ:

Ահա այժմեան ժողովրդական կրեդիտի հետևանքները,—յաւիտենական չքաւորութիւն և անհոգութեան սովորութիւն...

Մեր գիւղական ազգաբնակութեան այդ թշուառ վիճակի վերա վաղուց ուշադրութիւն էին դարձել քանի մի անձինք, որք ուսումնասիրած էին գիւղացու դրութիւնը Կովկասի մէջ: Օրինակ 1847 թուին պ. Հաքսթհաուզեն, տեսնելով պարտատէրների ծանր դրութիւնը, պահանջում էր տէրութեան միջամտութիւնը նոցա և պարտատէրերի յարաբերութեան մէջ: Գիտնական ագրոնոմ պ. Սերեբրիակով 1862

հազար բարով, իմ աչքի վրէն, իմ գլխի վրէն. Տէրգէբ ջան, յեղինդ վօլէ աչքերս չի ջոկըմ» հարցրեց Գալօն:

—«Ես եմ, իմ աղիղ թաղայ խնամի, Գալօ ջան, ես եմ, ես, էգնեմ քո ղուլլուղին, ասաց Մարկոսը:

—«Հազար բարով դաս, խնամի Մարգոս.. այ գիղի աշխարք. վոյ ե գիղըմ, ինչ կը գայ մարթու գլօխ.. Խնամի դաւանք հա Մարգոս ջան!

—«Է... դաւրանը վախտ աչ կը պդդի, վախտ ձախ. Աստուած էր կամեցե մեր բարեկամութինը՝ ումուդ ունեմ, որ միշտագան ըլլի:

—Աստուած չնահաւոր անի, ասաց Պետօն, խըրնամի Գալօ, ասա տեննանք, ինչ անենք. էս օր ուրախութենի օր է:

—«Ամէն, Աստուած շնորհաւոր արասցէ, երկնաւոր թագաւորը միածին ծերացնի նոր հարսնացուին իւր փեսայիւ հանդերձ, և միշտ ուրախութէն տասցէ», ասաց Տէր Գալուստը:

—«Կարօ ջան, ընենց ղօնաղներ էլ չէնք քթնի. ասա հաց բէրեն, ընենց ուրախ օրեր էլ ենի կտէնենք, ասաց Գալօն: Քիչ միջոցից յետոյ հացը բերեցին. Նոր բարեկամները նստեցին: Տէր Գալուստը իւր քահանայական պարտականութիւնը կատարելով՝ օրհնեց հացը և հիւրերը սկսեցին վայելել. սա բաւական երկարեց. հացից յետոյ տէր հայրը օրհնեց նշանը և հիւրերը ցրուեցին:

Այս օրից անցաւ չորս կամ հինգ ամիս: Պետօն մի առաւօտ գնաց Մարկոսի մօտ և ասաց «Սանահէր Մարգոս, էս տարի հարսանիք անելու միտք չունէս. գինիներն էլ հասան:

—Հա, քաւոր ջան, եսի ուզըմ գամ քե մօզ, որ գնանք խնամենց տունը խօսանք. բաշլըղը *) կտրենք, տեննանք քանի ոսկի են ուզըմ. պատասխանեց Մարկոսը: Այս խօսակցութիւնը երկար չտևեց. Մարկոսը և Պետօն ճանապարհ ընկան, յանկարծ Մարկոսը հարցրեց Պետօից.—«Քաւոր ջան, դէ ասա տեննանք, ինչ խօսանք խնամու մօտ»:

—«Գնա, գնանք, խօսքը խօսկ կբէրի, ես գիդեմ, քե բան չկայ:

Երկուսով էլ գնացին Գալօի տունը, բարեւեցին նրան և նստեցին փրած քեչի վրայ:

—«Դէ խնամի Գալօ, ասաց Պետօն, ասա տեննանք, հարսի հըմար ինչ առնենք. Տէրը կամենայ ուզում ենք էս ուրթկարողի պասից եդ հարսանիք անենք» ասաց քիչ լռութիւնից յետոյ Պետօն:

Գալօն քիչ մտածելուց յետոյ ասաց «ես էս կանամ ասել.. Հօրը հըմար մէ մահուտ չուխայ առնէք. բաշլըղ չեմ ուզըմ. էդ ադաթը վերջացել ա. մէզել բաները էսօր ոսկի ա, քուրք ա մօրամին թանայ ա մամըգիդ հետ խօսացէք: Ես կնգա բանի չեմ խառնուի: Մըգուց գնա մամըգիդ Սանամին ասա գայ. հենց զամին սաքլի վրէն նստած ա. ասա խնամիքը էգել են:

Սանամը կաղալով մտաւ տուն, բարեւեց իւր խնամիներին և նստեց:

—«Խնամի Սանամ, խի ես կաղըմ,» հարցրեց Մարկոսը:

—«Ախ վայ, ախ, խնամի ջան իրիգունը կովը կթըմի, սատկածը ոտս կոխրձեց, չգիտեմ օցկոռ է պատռե, թէ չէ դուրս ընկե, ըսկի չեմ կանըմ քէլել. ասէցին խնամիքը էգել են. զոռով էգայ ախ վայ, ախ վայ..

—«Խնամի Սանամ մէթքայ սիբդադ թոք դիր վրէն. եա գնա քաչալ Խաչօի կուշտը նշանց տուր. Խաչօն լաւ գիդի:

—«Ախ ես իմ. Աստուած, իմ մնիքը տալըմ ե իմ էրեսը. ըհ. ըհ....

—«Աստուած ինքը բարի լաւութեն տայ: Խընամի Սանամ, ասա տեննանք հարսի հըմար ինչ առնենք. էս մօտերքիս ուզըմ ենք հարսանիք անենք»: Ասաց Պետօն:

—«Խնամի ջան, դուք ուզածումն կայ մեր մըչին. ես էլ ինչ ասեմ, կըբերէք տասնուհինգ ղազի, մէ սեթնթնդուր քուրք, մօրամիթանէն էլ ղանաւուզ կանէք:

—«Խնամի Սանամ, ինչ ասես հազըր եմ հըմա ասսը ղազի բերեմ լաւ ե. քուրքն էլ ղանաւուզ կառնեմ, ինչ կըլնի. ես էլ ձեռն եմ. ես գիգեմ ինչ առնեմ հարսիս հըմար չի կորի, էլի գըդայ իմ տունը: Հըմա ընենց չըլլի, որ էգուց պարապքի տակ չընկնեմ. զան հարսիս ոսկիքը տանեն. եդ ինձ համար մահ ե. չունէս օր պարապ չեմ արե, էլի չանեմ», ցաւալի կերպով արտասանում էր այս բաները Խնամի Մարկոսը:

—«Խնամի ջան, ես քիչ եմ ուզե. ուզըմ ես, չինեմ քսան ղազի:

—«Խնամի Սանամ, մեղ անենք. ըըզի եօլայ ըընանք». ասաց Պետօն:

—«Ընենց բան էք ասում մարթու ղեհրը գալըմ են. իմ թառի ինչն ե պակաս, հասթալու փուրուզի հարսիզը. հասթալու հարսը սեթնդուր հագնի. իմ թառը քեաթիբայ. մադնար ես քեաքէն եմ գնացե, բարկանալով ասաց Սանամը:

—«Խնամի ջան, մի աջըղի, կառնեմ. ինչ ուզըմ ես, հըմա ասեցի մէ զատ պարքացնես:

—«Ըզորթ ե ասըմ, խնամի Մարգոսը, մէ զատ բաշխի, ասաց Գալօն»:—Էլի դու խառնըվըմ ես կընանըքի բանին, ասաց Սանամը:

—«Դու, քու անկանիք, էլ խի ես աջըղըմ. մարթիքը բանեն խոթիմաս անըմ. ասաց Գալօն:

—«Ես ինչ անեմ, ընենց բան են ասըմ, մարթու իծանը հալըքըրմեն»:

—«Խնամի Սանամ ինչ ասեցիր, իմ աչքի վրէն կառնեմ, մի աջըղի տխուր ձայնով ասաց Մար-

*) Ծանոթ. բաշլըղը 10 մինչև 50 մանեթի չափ գումար է, որ փեսայի հայրը պէտք է տայ աղջկա ծնողաց:

թուին նոյնպէս միջոցներ էր առաջարկում, որք այն ժամանակի հասկացողութիւններին համեմատ լինելով, գործադրելի էին համարվում:

Այժմեան ժամանակին էժան կրեդիտը գիւղական դասին առաջարկելու, և ուրեմն նորան վաշխառուների ձեռքից ազատելու խնդիրը, թէ Արտասահմանում, թէ Ռուսաստանում, բաւականացուցիչ կերպով վճռված է,—գիւղական փոխատու և խնայողութեան ընկերութիւնների հիմնարկութեամբ, որոց մասին դարձեալ կը խօսենք:

Ս. Խօջայեանց.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Նոյեմբերի 26-ին սկսվեցան քաղաքիս վարչութեան ընդհանուր ժողովի նստերը: Առաջին հարցը որ վճռեց ժողովը, համաձայն քաղաքապետի առաջարկութեանը, արհեստագիտական ուսումնարան Թիֆլիսում բանալն էր յանուն Նորին Բարձրութեան և ի նշան Նորա տասն տարուայ փոխարքայութեան կատարման, որ լրանալու է այս տարուայ դեկտեմբերի 6-ին: Ուսումնարանը պահպանելու համար նշանակված է տարեկան 10,000 մանէթ: Երկրորդ խնդիրը, որ որոշեց ընդհանուր ժողովը այն էր, որ երկաթուղու ստանցիոնից (կայարանից) մինչև քաղաքի քարայատակ փողոցները շոսսէ շինել: Մի առանձին ճանապարհ էլ բաց անել սայլերի համար, որ պիտի անցնի Նոր մաքսատնից (տամոժնայից) պ. Իլիաշևիչի կալքի վերա, յետոյ Թաղաւորական և պ. Փաշուախանցի գետիններով մինչև Էլիզաւէտինսկի փողոցը: Այս ճանապարհով շոսսէ շինելը ոչինչ ծախս չի նստի քաղաքի համար, իսկ եթէ ինչպէս պ. Նահանգապետի առաջարկութեամբ սայլերների համար ճանապարհը շինվէր Հուճայի փողոցով, ծախսը կը հասնէր մինչև 6,000 մանէթ:

—

Այս նոյեմբերի 13-ին բացվեցան Մոսկվայում կանանց համար բարձր ուսման ընթացքի դասախօսութիւնները: Այս րոպէիս կան 36 աշակերտուհի և 28 ազատ լսող կանայք:

—

Լսում ենք, որ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովը, համաձայն կովկասեան ուսումնական վիճակի պ. Նեվերով հոգաբարձուի առաջարկութեան, կազմեց մի մասնաժողով հետևեալ պարոններից բաղկացած. Մ. Ի. Ղորղանեանցից, Գ. Գ. Եւանգուլեանից, և Ի. Ի. Ավերկիեվից, որի պարտաւորութիւնը կը լինի մշակել մի նախագիծ քաղաքիս ակզբնական ուսումնարանաց համար, որովհետև համաձայն նոր կանոնադրութեան, քաղաքիս մէջ պիտի հիմնվի մի ակզբնական ուսումնարան կլասիկային գիմնազիոնի պատրաստական դասատան համար աշակերտներին պատրաստելու:

—

Պ. Փանեանցը գրում է մեզ Բաղուից. „Բաղաթուր օղլի բանտարկուած աւազակը անցեալներին երկու սոլդատների հետ փախել է բանտից: Բաղաթուր օղլին յայտնի է չաերին իր քաջ և հմուտ աւազակութեամբը: Դրան մի քանի տարի առաջ ուղարկել էին Սիբիր, բայց նա այնտեղից փախել էր և եկել Պարսկաստան, ուր յանցանք էր գործել և Պարսից տէրութիւնը կամեցել էր կախել, բայց դա յայտնել էր որ ինքն Ռուսաց հպատակ էր, ուստի ուղարկել էին Բաղու, ուր ճանաչելով որ դա Բաղաթուր օղլի Խանբաբէն է, բանտարկել էին: Սակայն դա բանտի պատը քանդելով, փախել էր. բայց կրկին բռնուել և բանտարկուած էր առանձին և ամուր սենեակում: Նորերում բանտի պահապան զինուորներից երկուսին իր կողմը գրաւելով, կրկին փախաւ: Զինուորներից մէկին բռնեցին:

—

Դեկտեմբերի 6-ին Նորին Բարձրութեան անուանակոչութեան օրը Թիֆլիսցիք տօնեցին Կովկասեան փոխարքայի տասն տարվայ կառավարութեան դարեդարձը: Գիշերով քաղաքը լուսաւորված էր:

—

Այս օրերս Թիֆլիս հասաւ և քանի մի օր մնաց մեր քաղաքում Պարսկաստանի մեծ պաշտօնեայ Նազըմ-Ուլ-Մուլք հայազգի Միրզա-Մելքում-խանը:

—

Փօթի-Թիֆլիս երկաթուղու կառավարութիւնը յայտնում է որ բացի ճանապարհորդների գնացքից օրը մի անգամ, Թիֆլիսից մինչև Սուրամ, և՛ փոխադարձապէս, կարգադրած է ճանապարհորդների և ապրանքների գնացք, որ Թիֆլիսից դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժամին, և 25 րօպէ, իսկ Սուրամից դէպի Թիֆլիս,—8-ին.

—

Մենք լսում ենք որ քանի մի անձինք դիտաւորութիւն ունին հիմնել Թիֆլիսում երաժշտութեան և սպառման ընկերութիւն, որ եթէ կընդարձակէ իր գործունէութիւնը, կարողանայ և արդիւնաբերութեան ընկերութիւն դառնալ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

Ֆրանսիայի Ազգային ժողովի զանազան կուսակցութիւններ, որոց հետ պ. Թիէրը կրկնակի տարուայ նախագահութեան միջոցում փորձում է խորամանկ դեկավարի պէս, քիչ էր մնացել որ ներկայ տարվայ նոյեմբեր ամսին ապստամբէին դորա քաղաքագէտի դէմ, և նա կրնէր, եթէ արմատականները չը պահպանէին կարգը քուէարկութեան ժամանակ:

Նիստը բացուեցաւ պէս նորերումս Թիէրը բարձրացաւ ամպիոն. „Ես չեմ կամենում պաշտպանել իմ իշխանութիւնս, ասաց նա, նայելով ակնոցների տակից աջակողմեան կուսակցութեան (միապետականների) վրա: Ես ուրախութեամբ կը յանձնեմ իմ իշխանութիւնս նրանց, որք կը կարողանային ինձանից աւելի լաւ գործ դնել այդ իշխանութիւնը: Բայց ես կամենում եմ հաշիւ տալ իմ գործունէութեանս մասին, զգալով ոչ թէ իմ անհրաժեշտութիւնս, այլ այն, որ ես չեմ եղել և չեմ լինի անօգտաւէտ մարդ“:

Յետոյ նա ցոյց տուեց ժողովին, որ նորա պատգամագրի մէջ թէ բարեկամները, թէ թշնամիները չեն կարող գտնել խղճմտանքին դէմ մի որ և իցէ բան:

„Ունէք դուք պատրաստ միապետական ձև“ հարցրեց նա, դառնալով դէպի աջակողմեան կուսակցութիւնը: „Եթէ ունէք, յայտնեցէք և ես իսկոյն կը հեռանամ և կը թողնեմ ձեզ. կառավարվեցէք այն ժամանակ, ինչպէս գիտէք: Ես սաստիկ ցանկանում եմ վերցնել ինձնից կառավարութեան իշխանութիւնը“: (Աջակողմեան կուսակցութիւնը ժպտում է):

„Եթէ դուք զգում էք ուժ միապետութիւնը հիմնելու, յայտնեցէք և ես իսկոյն կը թողնեմ այս ամպիոնը: (Սաստիկ ծափահարութիւններ ձախ կողմից): Ես միապետական համոզմունք ունեմ, բայց պաշտպանում եմ հանրապետութիւնը, որովհետև այդ ձևը միայն գտնում եմ իրագործելի: Այս կողմի անդամները (ձախ կողմի վերա ցոյց տալով) լաւ գիտեն, որ ես չեմ համակրում նոցա կարծիքներին, ոչ հարկատուութեան, ոչ զօրքի, և ոչ անգամ հանրապետական ձևակերպութեան խնդրի վերաբերութեամբ: Այնուամենայնիւ նոքա ծափահարում են ինձ, որովհետև համոզուած են իմ ազնուութեան մէջ, որովհետև ես ասում եմ ու կրկնում եմ, որ Ֆրանսիայում այս րոպէիս իրագործելի է միայն պահպանողական հանրապետութիւնը: (Ծիծաղ աջ կողմից): Ինձ հաւատացնում են, շարունակում է Թիէրը, որ Ֆրանսիացիք հանրապետականներ չեն, իսկ քուէարկութեան թուանշանները ինչ են ցոյց տալիս: Ես իմ երկար փորձերիս հիման վերա համոզվել եմ, որ մեր երկիրը այնպիսի երեսփոխաններին է ընտրում, որք համակրում են հանրապետութեան գաղափարին: (Վրդովմունք աջ կողմից): „Ես այն մարդիկներից չեմ, որք ընդունակ են յեղափոխութիւն անել հաստատված կառավարութեան ձևի դէմ. (Ծափահարութիւններ ձախ կողմից)“: Եթէ այդ բանի համար ես դառնայի դէպի մեր քաջ և հաւատարիմ զօրքը, նա ինձ կը պատասխանէր բացասութեամբ, և արհամարհանքով: Եթէ դուք կամենում էք ձեզ համար հաստատ հրամանատար մարդ, գործակատար,—գտէք ուրիշին, իսկ ինչ որ վերաբերում է ինձ, հին միապետական, որ համոզվեցայ թէ ձեզ չէ կարելի ձեր ճաշակին համեմատ մի որ և իցէ թագաւոր տալ,—ես կարող եմ ընդիմանալ Ազգային ժողովին, երբ այդ կը պահանջէ ինձանից իմ պարտքս“:

„Դուք ցանկանում էք ունենալ սուրհ հաստատ հրամանատար,—առէք, գտէք նորան, այդպիսի մարդիկ շատ կան:

„Աստուծոյ վկայ եմ կանչում, շարունակում է Թիէրը դողդոջուն ձայնով, որ ես ծառայել եմ իմ ազգին այս երկու տարուայ միջոցում անսահման անձնազոհութեամբ“:

Օգուտ քաղելով այն ազդեցութենից, որ ունեցան իր ճառի վերջին խօսքերը, չը նայելով աջակողմեան կուսակցութեան անբաւականութեան, և միւս կողմից տեսնելով, որ շփոթված և հիացած արմատականները չեն էլ նկատում, թէ նա իր վարմունքով ոտնակոխ է անում ռամկապետական բոլոր սկիզբները,—Թիէրը վերջացրեց իր խօսքը պահանջելով որ Ազգային ժողովը քուէարկութեամբ յայտնէր իրան իր կատարեալ հաւատարմութիւնը:

Ընդիմադրող մարդիկը, տեսնելով իրանց կողմից այն սարսափելի ազդեցութիւնը որ ունեցաւ Թիէրի խօսքը բազմութեան վերա, բացի եզուիտ Էրնուլից և պ. Լուսիէն Բրըննից, (որոց ճառերը չաջողվեցան) չը համարձակվեցան բողոքել...

Եւ ժողովը 704 քուէ դցող անձերից բաղկացած, հրապարակապէս յայտնեց իր հաւատարմութիւնը պ. Թիէրին 36 ձայների բազմութեամբ...

ՄԻՐԶԱ ՄԵԼՔՈՒՄ-ԽԱՆ

(կենսագրութիւն)

Նոյեմբեր ամսի 30-ին հասաւ Թիֆլիս Պարսկաստանի երևելի պաշտօնակալներից մինը, Նազըմ-ուլ-մուլք (բարեկարգիչ տէրութեան) կոչուած, հայկազն Միրզայ Մելքում խանը, որոյ կենսագրութիւնը համառօտ կերպիւ հաղորդում ենք մեր ընթերցողներին:

Այս նշանաւոր անձն ծնուած է 1831 թուականին, հայազգի ծնողքներից, Նոր Ջուղայում, Սպահան քաղաքի մօտ: Նորա հայրը, Միրզայ Եաղուբ (Յակոբ) խան անունով, տեղեակ լինելով քանի մի լեզուների, մերձ երեսուն տարի, թարգմանի պաշտօնով, ծառայում էր Թէհրանի Ռուսաց դեսպանատան մէջ: Նա իւր երկարամեայ հաւատարիմ ծառայութեամբ պատիւ ունեցաւ Ռուսաց և Պարսից տէրութիւնների զանազան արտօնութիւններին և շքանշաններին արժանանալ:

Երկոտասանամեայ Մելքումը դեռ ևս իւր պատանեկութեան հասակում կարողացաւ ցոյց տալ իւր բնական ընդունակութիւնը, որոյ պատճառաւ նորա հայրը մտածեց նորան ուղարկել Մոսկուայի Լազարեանց ճեմարանը ուսանելու համար: Բայց այդ նպատակը չը կատարուեցաւ յիշեալ ուսումնարանումը ազատ տեղ (вакансія) չը լինելու համար:

Եւ հայրը փոխեց իւր դիտաւորութիւնը, 1845 թուականին յուղարկելով մանուկ Մելքումին Փարիզ, ուր մի տարիի չափ գաղղիացի գերդաստանի մէջ վարժուելէն յետոյ, նա մտաւ Ռաֆայելեան

կասը: Փոքր ինչ խօսելուց յետոյ, Մարկոսը և Պետօն գնացին և մի քանի օրից յետոյ հարսանեաց պատրաստութիւնը տեսան և եկան Գալօից խոստումը առան, որ միւս օրը նկսեն: Որոշեալ օրուայ առաւօտեան նաղարով և զուռնով Պետօն եկաւ Գալօի տունը և հրաւիրեց նրան միւս մօրթելու.

Գալօն իւր որդեկիրապետի հետ գնաց Մարկոսի տունը, որտեղ ժողովուած էին բոլոր նրա բարեկամները և գիւղի պատուաւոր մարդիկը: Քիչ ուրախութիւնից յետ մէկ պարարտ եզը դուրս հանեցին գոմից և գաւթի մէջ բոլորի ներկայութեանը մորթեցին: Սրանից յետ բարեկամները գնացին իրենց տները:

Միւս օր առաւօտեան Սարգսի հասակակից ընկերները ծառը *) կապեցին և գնացին մի առանձին պատրաստած տուն հաց ուտելու: Նրանցից մէկը աղբըրպաշին **) հացից առաջ ծառը վեր առաւ և ասաց.

—«Տղերք, ես ինչ կասեմ, դուք ասէք ամէն.

—«Աստուած չնահաւոր անի» ասաց աղբըրբաշին:

—Ամէն», ասացին միւսները

—«Աչ տղը բարի անի

—«Ամէն» կրկնեցին երիտասարդները

—«Աստուած էն հացին տայ, որ անպակաս ըլլի «Ամէն»

—«Գուլթանը զաշտին բանի.

—Ամէն»

Հացից յետոյ աղբըրբաշին ասաց—«Ազաբներ, դէ ձեր արևին մեռնեմ. գնացէք օղլուշաղ հաւաքելու: Մնացածներն, դու գնա ցածի մահլէն— Գալօ դու քըթերի մահլէն: Ես ու Սարգիսն էլ (թագաւորը) կեթանք հարսի մօր քաւորի կնգա էղնելն:

Ազաբները գնացին գիւղի կանանցը ժողովելու. Իսկ Սարգիսը և աղբըրբաշին նաղարով և զուռնով գնացին հարսնամօր և միւս մօտ բարեկամների եանէն: Կանայքը ժողովուեցին իւրեանց համար պատրաստած տունը. հացը քցեցին և այնուհետև սկսեց սրանց կեր ու խումը: Հացի ժամանակ մէկզմէկու կենաց էին խմում և միշտ դառնում էին փեսի մօրը» «աչքդ լուսյ ըլլի, Աստուած բաղարից խեր տայ և այն և այն օրհնութիւններ տալիս:

—«Աչքդ լուս կենայ. օրս ձեր որդան փոխ ընկի, պատասխանում էր ամէն մէկին փեսացուի մայրը: Վերջապէս քաւորի կինը ասաց. «դէ լաւ աղաբաշի, չէտ արէք թագւորը զովացէք. բոլ է ինչ որ կերան խման, մութն և էլ եփ մարթիկը հաց ուտեն. եփ խաղ կըլնի»:

—Էս սհաթին, պատասխանեց աղբըրբաշին:

Թագաւորը (փեսան) եկաւ սեան մօտ կանգնեցաւ, մարդիկը մօտ տասը հոգի թագաւորին շըրջապատեցին, թև թևի տուին և սկսեցին այս գիւղական երգը երգել:

«Գնացէք ասէք էն քաւոր աղէն, էն խնամուն էն սանահօր (կրկնում են բոլոր բարեկամների անունները և գիւղացի իշխանների) ծառն ծաղիկ էր, ծառ ծաղկեցաւ թամամեցաւ

Սուրբ խաչնի վրէն կաղնեցաւ:

Գնացէք, ասէք էն Գալօին, էն Կարօին, որ թագը չուաղն, հօրօխաները կայնած բըզէր, թագուորը տանդիր:

Մեր թագւորն է, աչ, աչ քո խաչում աչ, կարէն էր կարմիր, արևն էր կանանչ:

Թագւորի մեր դուս արի, տես քի ընչեր եմ բերե նօխըդի մազայ եմ բերե, քի դիօլի զաղ եմ բերե լզլան կէս զաղ եմ բերե:

Թագւորի մեր դուրս արե, տես քեզ ընչեր եմ բերե, ընչեր մընչեր եմ բերե. թանգիր վառող եմ բերե. խոզը հոտող բերե քեզ հաց թլող եմ բերե. զըլլօխ զըմփող եմ բերե: և այլն:

Այս երգը մի քանի անգամ կրկնելուց յետոյ կանայքը գնացին դուրս, յետոյ մարդիկը ժողովեցին, հաց կերան և ցրուեցին:

Միւս օրը ճաշից առաջ թագաւորը համդիսի գնում էր իւր աներանց տունը, որ այնտեղից գնա պսակ: Նորա առաջին գեօղ էին բացել և պար էին գալիս մօտ 50 կանայք և օրիորդներ. իսկ թագաւորի ընկերակից տղերքը հրացաններ էին արձակում և «ուռաներ» էին բղաւում: Թագաւորը հասաւ աներանց տունը: Հարսի մայրը մի աման մեղր ձեռին եկաւ Սարգսի մօտ, մեղրը ածեց նրա ջերը և երեսը համբուրելով ասաց—«բոյիդ մեռնեմ, Սարգիս ջան, Սօնէն քեզ ամանաթ. Աստուած ձեզ բաղդաւոր պահի, չոր տեղը ձեր առաջը կանանչ բուսի:

—«Ադէ ջան, ես սաղ ըլնեմ Սօնէի հըմար,» պատասխանեց Սարգիսը: Քիչ միջոցից յետոյ երկու կին Սօնէին սան մի անկիւնից դուրս բերեցին և թոնդրի չուրջը մանածելուց յետոյ տարան Գալօի մօտ, որ օրհնի: Գալօն լացըլնելով ասաց «Գնա, որթի ջան, օխտը որթով սեղան նստես, հնազանդ ըլլես քո մեծին. էն տունը որ գնըմես նըռով դըռով լցվի: Սարգիսը մօտեցաւ ու հարսի ձեռը բռնեց և միասին գնացին եկեղեցի պսակուելու:

Ահա այս էր Սարգսի փափակը, որ և կատարուեցաւ:

Ս. Ե.

*) Երիտասարդներից նշանակուած մէկն է, որը ընտրւում է ծառ. կապելու ժամանակ:

**) Ծառն է. Է... գիւղումը սովորութիւն կայ, որ հարսանեաց ժամանակ մի փայտ խաչաձև դոյն գոյն թելերով նախշում են: Այս փայտը մէկ նըստած մէջ խրած տնկում են մի հաստ փայտի գլխի: Այդ հաստ փայտի չորս կողմը նախշ նըրբին չորս կրկին զարդարած խաչաձև փայտեր են խրում, որը տալիս են քաւորի ձեռքը եկեղեցի գնալու ժամանակ:

ուսումնարանը։ Այդ միջոցին նա պարսկերէն՝ արաբերէն և հայերէն լեզուներում, արդէն իւր հայրենիքումը բաւականին կրթուած էր։

Ռաֆայելեան ուսումնարում չորս տարուց յետոյ աւարտեց, և Փարիզի զանազան լսարաններում դիպլօմատիկական մասում դասախօսութիւնք լսելէն յետոյ, 1850 Թուին Մելքումը վերադարձաւ Պարսկաստան, Թէև մաւտրապէս զարգացած, բայց ֆիզիքապէս բաւականին մաշուած և իւր առողջութիւնը կորցրած։ Նորա մարմնական տկարութիւնը Թոյլ չը տուեց նորան չուտով ծառայութեան մէջ մտնել, և երկու տարուայ միջոցում իւր առողջութիւնը բաւականին կազդուրելէն յետոյ, և արաբական ու պարսկերէն լեզուներում իւր գիտութիւնը կատարելագործելէն յետոյ, մտաւ ծառայութիւն Թէհրանում, Պարսից Արտաքին գործոց վուզարէԹի (մինիստրութեան) մէջ։

Կարճ միջոցում Միրզայ Մելքումը կարողացաւ ցոյց տալ իւր հանճարը քաղաքագիտութեան մէջ, որոյ համար նա ոչ միայն առաջին վէզիրի ուշադրութիւնը դէպի ինքն գրաւեց, այլ և պատիւ ունեցաւ Նորին Մեծութեան Շահի շնորհացն արժանանալ, ստանալով խ ա ն ո ւ թ ե ա ն տիտղոս։

1856 Թուին, Պարսից ծոցի ափերու վերայ, Անգլիայի և Պարսկաստանի մէջ, ծագեց Մասմարի պատերազմը։ Ռուսիան և Ֆրանսիան միջնորդեցին հաշտեցնել այդ երկու տէրութիւնները։ Ֆարրուխ-խանը, (որ բացի իւր մայրենի լեզուից օտար լեզու չը գիտէր) նշանակուեցաւ Պօլիս և Փարիզ գնալ հաշտութեան դաշինք կապելու։ Միրզայ Մելքում խանը նշանակուեցաւ որպէս նորա խորհրդական։ Մին տարուց աւելի այդ դեսպանախօսութիւնը տևելէն յետոյ, դաշնագիրը ստորագրուեցաւ աւելի յօգուտ Պարսկաստանի, որ եւրոպական լրագրութիւնը Միրզայ Մելքում խանի ճարտարութեանը և նորա հանճարին ընծայեցին։ Այնուհետև նա աւելի նշանակութիւն ստացաւ Պարսից Բարձ. Դրան առջև։

Նոյն միջոցին, երբ Միրզայ Մելքում խանը Եւրոպայ էր գտնվում, պատճառ եղաւ առաջին անգամ Պարսկաստանին դաշինք կապել Աւստրիոյ, Ֆրանսիոյ, Պրուսիոյ, Բելգիոյ, Հօլլանդիոյ, Իտալիոյ տէրութիւնների և Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների հանրապետութեան հետ։ Մի և նոյն ժամանակ իւր պարապոյ ժամերը գործ էր դնում հեռագրական արհեստը սովորելու և պարսկաց լեզուի հնչումները և ձևերը հեռագրական տառանշաններին հարմարացնելու։ Վերադառնալով Պարսկաստան նա համոզեց Շահին հեռագրի մի տէրութեան համար անհրաժեշտութիւնը։ Նորին Մեծութիւնը Միրզայ Մելքում խանի խորհրդով, հրամայեց նախ Թէհրանէն մինչև Թաւրիզ, յետոյ Պարսկաստանի այլ նշանաւոր քաղաքների մէջ հեռագրական Թելը ձգել։

1859 Թուի սեպտեմբեր ամսին, երբ Շահը ճանապարհորդում էր Ատրպատականի կողմերը, Միրզայ Մելքում խանը Նորին Մեծութեան սվիտայի առաջնորդող անձն էր։ Այդ ճանապարհորդութիւնը այն օգուտն ունեցաւ, որ Շահն տեղեկացաւ իւր ժողովրդի Թշուառ վիճակը, և Պարսկաստանի զանազան վերանորոգութիւնների կարօտ լինելը։ Նորին Մեծութեան այդ գիտակցութիւնը ինարկէ իւր առաջնորդի հետազօտութիւններին էր պարտական։ Այդ պատճառ Թէհրան վերադառնալէն յետոյ, Մելքում խանը սկսեց նոր բարեկարգութիւնների ծրագրներ յօրինել, և Շահի հրամանով նորանց փոքր առ փոքր գործի դնել։

Մի քանի չարանախանձ խաւարասէրների սրբտում վաղուց արդէն մնանվում էր սև ատելութիւնը դէպի Միրզայ Մելքում խանի յառաջադիմութիւնները, օգուտ քաղելով վերոյիչեալ հանգամանքներից, նոքա սկսեցին գրգռել մի քանի նշանաւոր մօլլաների մօլեկրօնութիւնը, որք ժողովուրդը ապստամբեցրին Միրզայ Մելքում խանի դէմ, բողոքելով, Թէ նորա սահմանադրած բարեկարգութիւնքը բոլորովին ընդդէմ են իսլամի վարդապետութեան հոգուն և չարիաԹի օրէնքներին։ Օր ըստ օրէ սաստկանալով ամբոխի խռովութիւնը, Շահը ստիպուեցաւ հրամայել Մելքում խանին առ ժամանակ հեռանալ Պարսկաստանից և նշանակեց նորան Պօլսի դեսպանատան խորհրդականի պաշտօն։

Մելքում խանը, առժամանակ մնալով նոյն պաշտօնի մէջ, և իւր մտաւոր գործունէութեանը ընդարձակ ասպարէզ չը գտանելով, Թողեց նորան և մտաւ Տաճկաց ծառայութեան մէջ, որ լիովին կարողացաւ գնահատել նորա արժանաւորութիւնները։

Մերձ տասն տարի Մելքում խանը Պօլսում մնաց, այնտեղ նա ամուսնացաւ երևելի Տաճկաց գերդաստանի Առաքել-բէյի դստեր հետ։

1872 Թուականին Միրզայ Մելքում խանի պիտանաւորութիւնը Պարսկաստանի համար կրկին զգալի եղաւ, երբ Շահը նկատեց իւր տէրութիւնը կարօտ է զանազան բարեկարգութիւններին։ Այդ պատճառաւ նա Պօլսից յետ կոչեց Մելքում խանին, բարձրագոյն հրովարտակով նշանակելով նորան որպէս երկրորդ անձն ղինի Սադրազէմի, այսինքն առաջին վէզիրի, և մի և նոյն ժամանակ որպէս ներքին գործոց մինիստր։

Ներկայ տարուոյս Ապրիլ ամսին Միրզայ Մելքում խանը հասաւ Թէհրան, ներկայանալով Շահին, արժանացաւ նորա շնորհացը, ստանալով Ն ա զ ը մ-ո ւ լ-մ ո ւ լ ք տիտղոսը, և ևօԹն ամսու չափ իւր աշխատութիւնը նուիրեց Պարսկաստանի բարեկարգութեան համար նոր օրէնքներ և կանոններ յօրինելու։

Նորա օգտաւէտ գործունէութեան գլխաւոր պտուղներից մինն այն եղաւ, որ հասկացրուց պետութեանը երկաթուղու անհրաժեշտ պիտանաւորութիւնը, և նորա խորհրդովութեամբ. Անգլիացող հետ, Անգլիէն մինչև Թէհրան, և այնտեղից մինչև Պարսից ծոցն, երկաթուղու չինուելու պայմանն ստորագրուեցաւ, որոյ ծախսն հասնում է մինչև հարիւր միլիօն պարսից Թումանի (300 միլիօն րուբլի)։

Պարսկաստանին մի նոր կեանք, նոր ձև տալու համար, հարկաւոր էր Շահին տեսանել քաղաքակրԹուած Եւրոպան։

Այդ նպատակաւ Միրզայ Մելքում խանը համոզեց Նորին Մեծութիւնը ճանապարհորդել Եւրոպայում, որին և բարեհաճեցաւ արքան։ Որոյ առիԹով Շահն նշանակեց Նազըմ-ուլ-Մուլքին որպէս լիազօր դեսպան, գնալ Եւրոպայ իւր ճանապարհորդութիւնը առաջին կարգի պետութիւններին ծանուցանել։ Որտեղից վերադառնալով Թէհրան Նորին Մեծութեան ճանապարհորդութեանը նա պիտի առաջնորդէ։ Եւ յետոյ պիտի Լօնդոնում մնայ, որպէս Պարսկաստանի կողմից լիազօր դեսպան։

Նազըմ-ուլ-Մուլքը, իւր այսքան ամեայ գործունէութեան մէջ, Եւրոպիոյ նշանաւոր տէրութիւնների *) պատուին և չքանշաններին արժանանալէն յետոյ, վերջին անգամ Թէհրանէն դուրս գալու ժամանակ Շահն շնորհեց նորան առաջին կարգի չքանշանը, ադամանտով զարդարած, իւր պատկերը (Թիմսալ—հումայում) և լ ո ւ ս ա փ ա յ լ ի շ խ ա ն ի (Свѣтлѣйшій князь) տիտղոսը։

Այսքանս խօսելով Նազըմ-ուլ-մուլքի պօլիտիկական գործունէութեանց մասին, աւելորդ չենք համարում մի քանի խօսք յիշել նորա գրականական աշխատութիւնից **)։ 1851 Թուին առաջին անգամ գրեց նա մի պարսկերէն գրքոյկ, որոյ մէջ ծանօԹացնում էր իւր ընԹերցօղներին եւրոպական լուսաւորութեան, քաղաքակրԹութեան, և Պարսկաստանի յետամնացութեան մասին։ Նա ցոյց էր տալիս, Թէ պարսկաստանի հնասիրութիւնը որքան վնաս էր բերում նորա ժողովուրդի զարգացմանը և բարօրութեանը։ Այնուհետև հետ զհետէ գրեց նա մինչև տասն զանազան գրքոյկներ դարձեալ պարսկերէն լեզուով։ Այդ գրքերի բուն միտքն էր ծանօԹացնել Պարսիկներին եւրոպական առողջ մտքերի և գաղափարների հետ, Թէ որքան անհրաժեշտ էր կրԹութիւնը մի այնպիսի ազգի համար, որպէս Պարսիկներն էին, բոլորովին քնած հնութեան փոշիներում.... Յիշեալ գրքոյկներում աւելի նշանաւոր է այն տետրակը, որոյ մէջ հեղինակը ցոյց է տալիս պարսիկների ընդունած արաբական տառերի անհարմարութիւնը մանկավարժական գիտութիւնների մէջ, և նոցա դժուարութիւնը ընթերցանութեան համար, խորհուրդ տալով փոխել տառերի ձևը։ Պէտք է ասած որ յիշեալ գրքոյկներին և ոչ մինը չը տպագրուեցան իւրեանց ազատախօս բնաւորութեան պատճառով, չը նայելով որ նոցա ձեռագրերը բաւականին տարածուած են պարսկաստանի մէջ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ունգարիայի մի գիւղի մէջ մի պառաւ կին նորերումս վախճանվելով, իր բոլոր ժառանգութիւնը կտակել է Աւստրիայի կայսրին։ Երբ կայսրից ուղարկված բարձր պաշտօնեայն ներկայացաւ ժառանգութիւնը ընդունելու և կայսրին հասցնելու համար,—յայտնվեցաւ որ բոլոր ժ ա ռ ա ն գ ո ւ թ ե ա ն գ ու մ ա ր ը 5 ֆլօրին էր (3 ռուբլից փոքր ինչ աւել)։

***

Չենք կարող չը յայտնել մի ուրախալի երևոյԹ. այն է որ այս տարի արդէն շատ քաղաքներից յայտնվում են „Մշակ“ լրագրի գործակատարներ լինելու ցանկացողները. այդպիսիները յայտնվեցան հետևեալ քաղաքներից. Մօզդօկից, Հին-Նախիջևանից, Նոր-Բայազէդից, Աստրախանից, Շամախուց և այլն...

***

Մենք ստացանք մի յօդված Բ ա գ ո ւ ի ց, որտեղ հեղինակը պատմում է Թէ Նապօլէօն I-ի երևելի զօրապետ Պրինց Մ ի ւ ր ա տ ը հ ա յ է և ծնվել է Ա ս տ ր ա խ ա ն ի մէջ հայ ծնողներից, Մ ո ւ ր ա տ ե ա ն ընտանիքից։ Եւրոպայի նշանաւոր մարդիկների կենսագրութիւնները յայտնի են,—բայց եԹէ պ. Նամակագիրը կարող է փաստերով ապացուցանել իր ասածը, այն ժամանակ մեծ փոփոխութիւն պիտի անէ նորա գիւտը Եւրոպական գիտնականներից Միւրատի վերա գրած կենսագրութեան մէջ... Ասում են որ Ա դ ա մ ը և Ն ո յ ը նմանապէս հայեր են եղել...

***

Մի անգլիացի դերասանուհի նորերումս ճանապարհորդելով անգլիական մի երկաթուղու վրա, ենթարկվեցաւ մի դժբաղդ դէպքին. երկու գնացքը միմեանց պատահելէվ, քանի մի ճանապարհորդները սպանվեցան, իսկ դերասանուհի օրիորդը վէրք է ստացել ճակատի և ծնկան վերայ։ Նա գանգատել է դատաստանին և դատաստանը վճռել է որ դերասանուհու գեղեցկութիւնը և նորա մարմնական ույժերը նրա համար ապրուստ վաստակելու միջոց լինելով,—երկաթուղու կառավարութիւնը պարտաւոր է նրան վարձատրել և վճարել օրիորդի օգուտը 1250 ֆունտ ստէրլինգ (մօտ 8000 ռուբլի)։

***

Кавказъ լրագիրը հաղորդում է ՓօԹիից որ նորերումս գողերը յափշտակեցին հայ-լուսաւորչական եկեղեցուց զանազան իրեղէնները 50 մանէթի արժողութեան։

***

Մենք ստացանք պ. դոկտոր Անդրէաս Արծրունուց „Մի ճանապարհորդութեան տպաւորութիւնները“ անունով մի յօդված։ Պ. Արծրունին խոստանում է դարձեալ կարճ միջոցում քանի մի գրվածներ ուղարկել „Մշակին“։—Այս տարին լրանալով, մենք յունվարին ենք յետ ձգում նորա գրվածքը, առ այժմ խեղդված լինելով նիւթերով։

***

Ահա մի զարմանալի և բոլորովին նոր երևոյԹ. մինչև այժմ յայտնի էր Եւրոպայում որ մշակները երբ կամենում են որ նրանց օրական վարձը աւելացնեն, խօսք են կապում քանի մի ժամանակ չաշխատել և տէրերը ճշմարիտ ստիպված են լինում շատ անգամ աւելացնել մշակների օրական վարձը, զրկված լինելով աշխատողներից։—Բայց նորերումս պատահեց Լ օ ն դ օ ն ու մ մի բոլորովին նոր տեսակ ա շ խ ա տ ա ն ք ի դ ա դ ա ր ո ւ մ ն։ Լ օ ն դ օ ն ի պ օ լ ի ց ի ա յ ի մէջ ծ ա ռ ա յ ո ղ ն ե ր ը յանկարծ միմեանց խօսք կապեցին չաշխատել և ահագին քաղաքը մնաց առանց պօլիցիայի հսկողութեան...։ Անգլիայի լրագրութիւնը, ինչպէս պատմում է „Neue Freie Presse“ լրագիրը անչափ վրդովված է այդ անցքից։ Այդպիսի բաները միայն Ամէրիկայում կարող են պատահել, ասում է „Morning Post“ լրագիրը և պահանջում է դատաստանական խիստ քննութիւն։

***

Թիֆլիսում կան 14 ռուս պարբերական հրատարակութիւններ 5 վրաց և 2 հայոց։ Վրաց պարբերական հրատարակութիւնները սոքա են՝ լրագիրներ „Դրօէբա“ „Գիւղական լրագիր“ և ամսագիրներ. „Կրէբուլի“ „Մնատօբի“ և „Ցիսկարի։—Գալու 1873 Թուին բոլոր Ռուսաստանում կը լինեն 4 հայ պարբերական հրատարակութիւններ. Թիֆլիսի „Մեղուն“ և „Մշակը“, Էջմիածնի „Արարատը“ և Թէօդօսիայի „Դաստիարակը“։

ԹԻՖԼԻԶԻ ՓՕՍՏԸ։

Ռուսաստան Արտասահման ամեն օր

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ.	Քութայիս Դարբանդ և Երևան-գաւառը։
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ.	Բագու Գանջա, Շուշի, Շամախի։
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ.	Քութայիս Երևան, Ախալցխա Դարբանդ։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ	. . . .
ՈՒՐԲԱԹ.	Քութայիս, Երևան Ախալցխայ Զաքաթալ, Նուխի։
ՇԱԲԱԹ	Բագու, Դարբանդ Գանջա։

ԹԻՖԼԻԶԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Դեկտեմբերի 13-ին)։

ՈՍԿԻՆ, (պօլուիմպէրիալ). . .	6 ռ.	21	կ.
ՓՈԽԱՆԱԿԱԳԻՐ (բարաԹ) Պօլս. վճարելիք (Լիրա Օսմանեան) .	6 „	20	„
ԲԱՄԲԱԿԸ Երևանու.	5 „	40	„
„ Ամերիկայի սերմից .	7 „	20	„
ՊՂՊԵՂԸ.	12 „	50	„
ԵՐԿԱԹ.	3 „	50	„
ՄՈՄ	12 „	50	„
ԹԱՄԲԱՔՈՒ Տրապիզոնի . . .	13 „	—	—
ՇԱՔԱՐԸ Ռուսի (Բրօդկու)	8 „	40	„
„ „ միւս տեսակը . .	8 „	30	„
„ զապրանիցու տրանցիդ.	5 „	80	„
մաքսը վճարած	8 „	70	—
ՇԱՔԱՐԱՒԱԶԸ Ռուսի.	7 „	80	„
ԲՈՒՐԴԸ Թուշի	9 „	80	„
„ Թարեքեամի , ...	6 „	50	„
ՂԱՀՎԱ Լիվանի լաւը.	14 „	—	—
„ Մարտինիկոյի, ցածրը .	չը կայ		
„ Մօկօ, շատ լաւը . . .	16 „	20	„
ԱԼԻՒՐԸ կրուպչատկայ Ռուսաստանի բէրքը փուԹը. . . .	3 „	60	„
ԱԼԻՒՐԸ կրուպչատկա Ախվերդեանի տեղական ջաղացից (Գեանջայում). . . . . № 1 փուԹ	3 „	20	„
„ № 2 „	2 „	40	„
„ № 3 „	2 „	10	„
ԱԼԻՒՐԸ Գեանջու հասարակ . .	1 „	90	„
„ Շորագեալու.	1 „	80	—

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր դպրոցի Հոգաբարձութիւնը իւր խորհրդարանի մէջ նշանակում է աճրդախօսութիւն (տօրգ) գալոց դեկտ. ամսոյ 14-ին առանց կրկնաճրդախօսութեան (պերետորժկա), առաւօտեան 12 ժամից մինչև կէսօրուայ 2 ժամն լրացած, կապալով (իջարով) տալու Սօղանլուխայ այգին, որ պատկանում է նոյն դըպրոցին։ Պայմանաթուղթն (կանդիցիայ) կարելի է կարդալ Հոգաբարձութեան դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի տօներից, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 12 ժամն։

Продается въ имѣніи кн. Циціановыхъ половина 48 доли, принадлежащей Александру Константиновичу Циціанову, съ пастбищами, сѣнокосными и пахотными участками, строевымъ лѣсомъ, неразработанными рудниками, минеральными источниками и пр. За подробными свѣденіями обратиться къ г. Умикову. Противъ Анчисхатской церкви, въ домѣ Херхеулидзе.

Բարեկարգված եւրոպական հիւրանոց Ս. Ս. Սվէչնիկօվի Փօթիում, բոլոր պարագաներով, սեղանով, բուֆէտով, խոհանոցով, և 16 սենեակներով յանձնվում է չափաւոր գնով։—Պայմանների վերա խօսելու համար, խնդրում են դիմել հիւրանոցի կառավարիչ տիկնոջ Մարիամ Սվէչնիկօվին։

---

*) Ռուսիոյ, Աւստրիոյ, Ֆրանսիոյ, Տաճկաստանի, Պրուսիոյ, Բելգիոյ, և Իտալիոյ։

**) 1 ՔիԹաբչէի մարդէէ Թարաղկի. 2 Շըխ վէզիր. 3 ՊօլէԹիկայ դովլաԹի. 4 Թանզիմ լաչքեար վէ մէջլիսը իդարէ, 5 ՔԹաբչէի կէյբի, 6 Դասկիահ դիվան, 7 ԴաֆԹար կանուն. 8 Րաֆիղ վէզիր, 9 Չհար չէչմի, 10 իսրար Ֆարամուշխանէ, 11 Թաաֆիրի մարֆ վէ Թուրքման։